

Зорица Јеремић Шевић

**АШЕР БАТА ДЕЛЕОН
СЕДАМДЕСТ ГОДИНА ПОСЛЕ 1946-2016.**

Ашер Бата Делеон рођен је 1921. године у Београду у јеврејској, сефардској породици од оца Леона Делеона (рођ. 1889) и мајке Лоти Кајон (рођене у Сарајеву 1896. године).

Прву младост и школовање провео је у Београду, а 6. априла 1941. године после бомбардовања Београда од стране Немаца и рушења куће, отишао је сутрадан прво тражећи војну јединицу, која би хтела брата Елијаса и њега да прими, као добровољце, а затим у Сарајево, где им је мајка избегла са најмлађим братом Габијем.

У Сарајеву је провео мај и почетак јуна, па побегао у Херцег-Нови, јер су започела шиканирања Јевреја од стране усташа. У Херцег-Новом је провео време до устанка Црногораца 13. јула 1941. године, и одмах после тога, заједно са 192 припадника Јевреја, који су се склонили у Херцег Нови, био је ухваћен од Италијана и спроведен у концентрациони логор Каваја у Албанији поред Драча, а неколико месеци после тога пребачен у концентрациони логор Ферамонти (јужна Италија – Калабрија). Јуна месеца је, захваљујући заузимању италијанског адвоката Alda Сессарељлија, о спајању породице, заточен у селу Rosa, затим у селу Sandrigo (провинција Вићенца), заједно са мајком и браћом.

После капитулације Италије 9. септембра 1943. године, пребегли су у Рим и живели илегално (са лажним легитимацијама) до ослобођења Рима, пробијањем фронта захваљујући савезницима код места Casinno јуна, 1944. године.

Отац Леон Делеон заточен је у концентрациони логор на Аутокоманди у Београду "Топовске шупе", где је последњи пут виђен од Марти Левија и после убијен. Његова тетка Матилда је убијена у јед-

ној рацији у Београду. Многи чланови Ашерове породице, са очеве и мајчине стране у Београду и Сарајеву, страдали су током окупације.¹

Ашер Бата Делеон је био у бази НОБ-а у месту Бари (у Италији) где су се у селима Грумо и Гравина припремали и обучавали Југословени вољни да иду у партизане.

Са господином Делеоном, у Београду, где он сада живи, архивиста Међуопштинског историјског архива Ваљево Зорица Јеремић Шевић, забележила је 2016. године његову аудио-визуелну мемоарску архивску грађу:

"Када сам из Рима прешао у Србију ми смо се спустили на аеродром у Топлици и са Војводићем и Стругаром, ја сам септембра 1944. године пребачен у Главни штаб Србије. Ми смо отишли код Коче Поповића, да нас размести по јединицама. Он је духовито констатовао: "Захтев минимум, доћи у Главни штаб – захтев максимум, побећи из Главног штаба". Војводић је пребачен у 25. дивизију, ја у 23. а Стругар послат у Београд. Од првих дана сам био у културном одсеку дивизије. Одмах по ослобођењу Ваљева, Срба Јосиповић политички комесар 24. дивизије добио је нову дужност: секретар Среског народног одбора и члан Окружног народног одбора Ваљева. Он ми је поставио питање: Хоћеш ли са мном?! Ја, као комуниста од средњошколских дана сам рекао, не питај, ја идем тамо где партија каже. Тако сам дошао у Ваљево у Окружни народни одбор и тамо био на разним дужностима од 1944. године до почетка педесетих. У том периоду сам био: члан Окружне културне екипе, повереник за просвету, уредник листа "Напред" (том приликом се потписивао са Бата Делеон – прим. аутора) и провео сам неколико година на разним функцијама, које су покривале Округ: Обреновац, Мионица, Ваљево, Осечина, Лајковац итд".²

Савременим начином комуникације, први пут примењеним у раду са имаоцима архивске грађе у приватном власништву, добијена је аудио визуелна мемоарска архивска грађа која покрива важан

¹ Архивска грађа у приватном власништву, Ашер Бата Делеон, биографија у рукопису.

² Међуопштински историјски архив Ваљево (у даљем тексту: МИАВ), Аудио визуелна мемоарска архивска грађа, Ашер Бата Делеон, Седамдесет година после 1944-2016, Београд, 2016 – Запис урадила Зорица Јеремић Шевић архивиста МИАВ.

послератни период града Ваљева као седишта Окружног народног одбора Ваљева 1944-1947.

Територијално и административно ваљевски округ обухватао је град Ваљево и 5 срезова: Ваљевски (Ваљево), Подгорски (Ваљевска Каменица), Колубарски (Мионица) и Посавски (Обреновац). У саставу срезова била су 203 месна народна одбора са 222.586 становника.³

Окружни НОО за Округ ваљевски формиран је 24. септембра 1944. године. Његово формирање свега 6 дана после ослобођења Ваљева, условљено је потребом организовања рада на обнови и формирању нове власти на подручју које обухвата Округ. За председника Окружног НОО изабран је Живота Ђермановић, адвокат, а за секретара Милорад Милатовић, адвокатски приправник. У времену непосредно после ослобођења Ваљева, па до коначног ослобођења земље, 15. маја 1945. године, поред рада на подизању привредног, социјалног и културног напретка овог подручја, целокупан рад ОНОО био је, пре свега, усмерен интересима и циљевима народноослободилачке борбе. Организациона структура ОНОО постављена је одсецима (било их је 10), а на челу сваког налазио се руководилац одсека.

Културно-просветни одсек – делатност овог одсека одвијала се преко 6 сектора: радио службе, техничке службе, приредби, библиотеке, усмених новина и биоскопа. Поред тога, овај одсек је од свог оснивања 26. септембра 1944. године, руководио целокупном просветном политиком на територији округа. Културно-просветна екипа ОНОО заједно са војском давала је приредбе не само у Ваљеву, већ и у Обреновцу, Мионици, Лајковцу, и у више села на територији округа: да сељацима приближи тековине "Новог друштва".⁴

За шефа одсека за народно просвећивање ОНОО Ваљево, Ашер Делеон је 12. јула 1945. године, после попуњеног упитног листа о својој делатности, добио позитивну карактеристику од секретара ОНОО Милисава Милисављевића која гласи: Ашер Делеон за време окупације активно је сарађивао са Народно ослободилачким покретом, необично пожртвован у раду. Способан за делање на

³ Снежана Радић, Државни службеници Ваљевског округа, 1944-1947, Ваљево, 2014, стр. 18-19.

⁴ МИАВ, Збирка фотографија, II група инв. бр. 143, поклон Богомира Јеремића.

просветном и пропагандном пољу, шеф је пропагандног одељења ЈНОФ-а (Југословенског народног ослободилачког фронта). Заслужује да буде постављен за шефа Одсека за народно просвећивање овог Одељења. Занимљиву информацију даје нам упитни лист Ашера Делеона где сазнајемо да је у то време био дописник Танјуга.

Цео пројекат је провоциран документом који се чува у Међуопштинском историјском архиву у Ваљевоу и датира на 20. марта 1946. године који је потписао Ашер Делеон, као шеф Одсека за народно просвећивање. Тим документом Делеон тражи да управитељ Народне основне школе Лајковац, директно извести просветно одељење ОНО шта је предузето и какву су помоћ пружили друговима радницима ложионице на раду на народном просвећивању. Постоји ли аналфабетски у ложионици и колико има полазника? Има ли књижница? Да ли је образована дилетантска група или певачки хор? Постоји ли усавршавање? Одржавају ли се предавања итд...?⁵

СЕДАМДЕСЕТ ГОДИНА ПОСЛЕ

Моја мисија у Ваљевском Округу?

"Ваљево је у послератном периоду и времену мог рада и живота у њему 1944-1950. било место где се одвијао интензиван просветни живот. Почев од аналфабетских течајева. Имали смо културну екипу од тридесетак чланова, која је ишла по селима да прикаже сељацима лик нове власти – да је то нешто друго, да долази друго време.

Морам да кажем да смо живели у уверењу да је дошло ново време, што је делимично остварено, а великим делом неостварено. Имали смо илузије, али смо имали и комунистичка уверења, која ја носим од краја гимназије, да ће Југославија бити нешто сасвим друго у односу на Краљевину Југославију и да ново доба долази.

Међутим, разрушено је то наше уверење. Ту смо где смо, данас 2016. године, пали смо и покушавамо да заборавимо да смо живели у времену пуном остварених илузија и пуном неостварених снова".⁶

⁵ МИАВ, Фонд: А.5.15. Окружни народни одбор Ваљево – Ваљево 1944-1947 – Одељење за просвету Ваљево, Допис управнику школе у Лајковцу у коме се траже подаци о пружању помоћи друговима у ложионици у раду на народном просвећивању, дел. бр. 422, од 20. марта 1946, кут. инв. бр. 2

⁶ МИАВ, Аудио визуелна мемоарска архивска грађа, Ашер Бата Делеон, Седам-

Смернице са врха властии?!

"Нисам имао смернице ни од кога, ми смо тада стварали власт од дна до врха. Али они на врху тада, још у оно време нису успевали да нам дају неку ближу оријентацију ни за организовање алфаветских течајева, ни за организацију основног школства, ни за организовање листа "Напред". То су све биле ствари које су се радиле у највећем броју округа оно време, а више на иницијативу изнутра, из локалних места, него по детаљним директивама споља.

Зору Дудић, учитељицу сам добро познавао. Породица Дудић је била врло активна у Ваљеву. Драгојло Дудић је велико име ваљевског округа.

То је било време великих иницијатива, која су почињале од неписмених људи, од брига за неписмене (посебно неписмене жене) и тако је та просвета почела свој ход без конкретних упутстава о организацији рада, али са њиховим строгим надзором остварених резултата.⁷

Чланак листа "Напред" из 1946. године (писмо упућено редакцији) сликовито говори о том времену и месту жене у Србији: *Речи једне ойисмењене жене – Даје нам се мојућносії да йроіледамо...*

„Другарице, обраћам се вама јер смо исти живот преживеле. Ја сам била кћи богатих родитеља, али са застарелим гледањем на свет. Имала сам шта појести и обући, па су мислили да је то доста. О мом школовању нису хтели ни да чују. И ако сам све имала остала сам слепа код очију. Удајом нисам ништа боље прошла. Муж, као и отац, био је господар. Волела сам да будем писмена и да научим више. Нисам могла јер сам била жена, а жена је морала ћутати и радити. Данас је друкчије. Данас је жена равна мужу. Данас нам је дата могућност да прогледамо. Ја сам то искористила.

Отварање алфаветских течајева поздравила сам и дочекала са радошћу. И ако ми је било 54. године ја сам се јавила. Течај сам похађала и завршила... Данас знам шта се ради у нашој држави а тако исто и у целом свету. Сада ми није потребно да друге молим, већ све сама прочитам. Другарице, зато позивам све вас које сте

десет година после 1944-2016, Београд, 2016 – Запис урадила Зорица Јеремић Шевић архивиста МИАВ.

⁷ Исто.

неписмене, не оклевајте и немојте се предомишљати...“ Мира Степановић.⁸

Културни животи Ваљева у време ОНОО?

"Крушик" је био срце Ваљева. Велико предузеће, велики центар у коме смо организовали културни живот радника у оно време на разним нивоима: почев од неписмених радника, до високообразованих. Хиљаде људи је ту радило 1946. године.

Просвета и култура данас 2016. године се урушила. Ми смо живели у уверењу да ћемо створити просветни систем у коме ће перманентно образовање бити окосница и просветни живот. Да ће људи радити и образовати се. Да ће радници моћи да живе од свог рада и да се истовремено образују. Да ће универзитети бити отворени не само матурантима, него и људима који раде и образују се. И да ће образовање да се настави после њиховог формалног образовања. То је била једна другачија визија образовања.

Сећам се када је једна екипа дошла око 1960. године из УНЕСК-а да провери какво је образовање у Југославији. Био сам тада у Синдикату шеф културно-просветног одсека за Југославију. Рована и Ленграна из УНЕСК-а сам одвео код министра просвете Родољуба Чолаковића да им да информације. Он је рекао – ето вам Делеона нека вам он објасни систем образовања у Југославији.

Били смо уверења да смо ми створили друштво у коме се о образовању брине цело друштво. Ми смо имали 253 радничка универзитета 1963. године. Данас нема ниједног.

Структура образовања се свела на формално школство. Једино је предшколско образовање озбиљно напредовало.

Културне пошребје народних маса у њослерајном ѡериоду?

Моје искуство је врло добро за време 1944–1947 године. Када права инспирација дође са неког места, људи озбиљно реагују. Фабрике су долазиле у позоришта и позоришта су одлазила у фабрике. Било је увек великог одзива. Данас о томе мало ко мисли. Књиге се данас издају у малом броју примерака, позоришне представе се продају мање више средњој класи. О периферији нико не размишља.

Ми смо имали циљеве у култури: Урастање културе кроз све могуће поре друштвених делатности. То је било време када су ствара-

⁸ Недељник "Напред", бр. 100, од 24.11.1946, стр. 5.

на позоришта и биоскопи у разним местима, када је драма освајала Србију. То је било славно време Југословенског драмског позоришта (основаног 1947. година) са Бојаном Ступицом на челу. То је било време процвата књижевности.

Када са дистанце од седамдесет година гледам у нашу културну прошлост, можемо да кажемо да смо ми "последњи Мохиканци" из оног времена дубоко разочарани оним на шта се свела култура.

Хобсбаум је написао књигу "Крај културе". Он из једног другог угла гледа на крај културе, али то питање краја културе у свету је озбиљан проблем на који Србија сигурно нема одговор.

Ја сам после Југославије живео у Паризу и радио на светском програму описмењавања при УНЕСК-у. Ми смо тамо имали један експериментални десетогодишњи програм, који није настављен. А неписмених, данас 2016. године, има бар четири пута више у свету него што је било педесетих и шездесетих година 20. тог века кад сам ја дошао у Париз. То је светски проблем. По мени један од највећих.

Два су огромна проблема била пред човечанством: исхранити човечанство и описменити човечанство. У погледу исхране је урађено више него у погледу описмењавања, али ни за један од тих проблема се не може рећи да је скинут са дневног реда наших генерација.

Мој долазак у Ваљево 1944. са осврћом и на њивајни животи?

Ја сам ваљевски зет, оженио сам се Љубицом Ђубаном Ножица која је била истакнути професор Ваљевске гимназије. Са њом имам сина Леона Делеона.

Пријатељи су ми били професор Благојевић, Мингеј млађи и многи други. Имао сам низ људи око листа "Напред" са којима сам сарађивао. Лист "Напред" је био за нас важан. Мића Јеремић је био један од иницијатора за покретање новог облика листа. Лист је постојао и пре рата, у предратној Југославији, али у нашој Југославији је то било по угледу на друге округе у Србији, на крагујевачку "Светлост" и друге листове по разним окрузима.

Окружни листови у Србији су били нека "жаришта" да тако кажем. Немам утисак да су данас окружни листови било чија жаришта. Желели смо да окупимо читалачку публику. Ми смо хтели да ти листови буду места окупљања људи око неких идеја. А то се није постигло.

Ваљево је било место у коме су се рађали и живели књижевници, новинари... Ви данас имате велика имена нашег новинарства

која су потекла из Ваљева, али, немате људе, колико ја знам, немате екипу људи око листа "Напред".

Окрузи у целини играју мању улогу него што су играли у време мог боравка у послератном Ваљеву. Данас се све сузило."⁹

Закључак

Радна биографија Ашера Бате Делеона почиње одмах после рата 1944. године, када се укључио у активан живот сматрајући то као дуг својој земљи. Култура и образовање су биле области његове делатности.

Место шефа Одсека за народно просвећивање ваљевског округа био је почетак, који га по налогу ЦК Србије одводи око 1950. у Синдикате Србије и Југославије – на рад у културно просветним одељењима. У Париз је отишао 15.12.1965. године по позиву Генералног секретара УНЕСК-а и био ангажован на светским програмима описмењавања па једно време боравио у Индији. Приликом једне раније службене посете УНЕСК-у у Паризу Ашер је био запажен и послат на одређени курс који му је касније доста користио. Пензионисан је 1981. године а у Србију и родни Београд се вратио 2011. године.

Ашер Бата Делеон је ипак имао срећу и дочекао "ново доба 21. века Србије", када формалне институције културе, које би због економске непрофитабилности држава полако угасила, губе приоритет, али, добијају сараднике у својој одбрани важности постојања и развоја културе.

"Самоорганизовање је за уметнике окупљене у Магацину начин да се доносе смелије одлуке и брани место за културу. У противном ћемо бити сведоци да се укида дом културе, студентски град или културни центар Београда, пошто су одличне зграде за хотеле – сматра Кнежевић Стрика. Магацин се наводи као успешан пример сарадње јавних институција и незваничне културе, што је и званична политика земље у придруживању ЕУ."¹⁰ Јелена Мијић, Лука Кнежевић Стрика и Марко Димитријевић из Магацина су култур-

⁹ МИАВ, Аудио визуелна мемоарска архивска грађа, Ашер Бата Делеон, Седамдесет година после 1944-2016, Београд, 2016 – Запис урадила Зорица Јеремић Шевић архивиста МИАВ.

¹⁰ "Политика", 11. март 2017, Културни додатак, год. LX, бр. 48, Простор слободе, Мирјана Сретеновић, 02.

на герила Београда и Србије 21. века, којима је, њихов визионарски претходник, културно просветни герилац 20. века Ашер Бата Делеон утро пут пре седамдесет година, тако да њихова младост корача стазом "последњих Мохиканаца 20. века" уносећи културу у живот – и живот у културу.

Ашер Баџа Делеон даје своју аудио-визуелну мемоарску архивску грађу, 2016. године

Ашер Баџа Делеон са сином Леоном Делеоном и Зорицом Јеремић Шевић, архивистицом МИАВ

Културна екипа ОНО Ваљево, 1944. године

Делеон као помоћник генералног директора УНЕСКО-а од 1967. године

Извори и литература

Међуојшћински истјоријски архив Ваљево

- А.5.15. Окружни народни одбор Ваљево – Ваљево 1944 – 1947 – Одељење за просвету Ваљево, допис управнику школе у Лајковцу у коме се траже подаци о пружању помоћи друговима у ложионици у раду на народном просвећивању, дел. бр. 422 од 20. марта 1946, кут. инв. бр. 2
- Аудио визуелна мемоарска архивска грађа, Ашер Бата Делеон, Седамдесет година после 1944-2016, Београд, 2016 – Запис урадила Зорица Јеремић Шевић архивиста МИАВ.
- Збирка фотографија, II група, инв. бр. 143, поклон Богомира Јеремића.

Остјало

- Архивска грађа у приватном власништву, Ашер Бата Делеон, биографија у рукопису.
- Архивска грађа у приватном власништву, Ашер Бата Делеон, Збирка фотографија.
- Снежана Радић, Државни службеници Ваљевског Округа, 1944 – 1947, Ваљево, 2014, стр. 9.
- Недељник "Напред", бр. 100, од 24. 11. 1946, стр. 5.
- "Политика", 11. март 2017, Културни додатак, год. LX, бр. 48, Простор слобде, Мирјана Сретеновић, 02.